

I

(Rezoliucijos, rekomendacijos ir nuomonės)

NUOMONĖS

EUROPOS EKONOMIKOS IR SOCIALINIŲ REIKALŲ
KOMITETAS

486-OJI PLENARINĖ SESIJA, 2013 M. SAUSIO 16, 17 D.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl didelių intelektinių gebėjimų turinčių vaikų ir jaunuolių potencialo išlaisvinimo Europos Sąjungoje (nuomonė savo iniciatyva)

(2013/C 76/01)

Pranešėjas **José Isaías RODRÍGUEZ GARCÍA-CARO**

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, vadovaudamasis savo Darbo tvarkos taisyklių 29 straipsnio 2 dalimi, 2012 m. sausio 19 d. nusprendė parengti nuomonę savo iniciatyva dėl

Didelių intelektinių gebėjimų turinčių vaikų ir jaunuolių potencialo išlaisvinimo Europos Sąjungoje.

Užimtumo, socialinių reikalų ir pilietybės skyrius, kuris buvo atsakingas už Komiteto parengiamąjį darbą šiuo klausimu, 2012 m. gruodžio 20 d. priėmė savo nuomonę.

486-ojoje plenarinėje sesijoje, įvykusioje 2013 m. sausio 16–17 d. (sausio 16 d. posėdis), Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas priėmė šią nuomonę 131 nariui balsavus už, nė vienam – prieš ir 13 susilaikius.

1. Rekomendacijos

1.1 Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas žino, kad didelių intelektinių gebėjimų turinčių vaikų ir jaunuolių klausimas yra palyginti gerai išnagrinėtas, kadangi jau keletą dešimtmečių atliekami tyrimai ir yra daug specialios mokslinės literatūros⁽¹⁾. Vis dėlto, atsižvelgdamas į šios temos svarbą, EESRK rekomenduoja Europos Komisijai ir valstybėms narėms remti papildomas studijas ir mokslinius tyrimus ir priimti tinkamas priemones, kurios leistų atsižvelgti apskritai į visų žmonių įvairovę, įskaitant programas, galinčias sutelkti didelių gebėjimų turinčių vaikų ir jaunuolių potencialą, kad būtų galima

⁽¹⁾ Iš didelių gebėjimų ir atitinkamo švietimo tyrimų paminėtini šie:

Mercé Martínez Torres ir Angel Guirado (leidėjai), *Altas capacidades intelectuales. Pautas de actuación, orientación, intervención y evaluación en el período escolar*, Barcelona, leidykla Graó, 2012 m.

Juan Carlos Torregro (leidėjas), *Alumnos con altas capacidades y aprendizaje cooperativo. Un modelo de respuesta educativa*, Madridas, Fundación SM, 2012 m.

Stephen Pfeiffer, *Current perspectives on the identification and assessment of gifted students*, *Journal of Psychoeducational assessment*, 2011 m. B. Wallace ir G. Erikson, *Diversity in Gifted Education. International perspectives on global issues*, Niujorkas, Routledge, 2006 m.

R. J. Sternberg ir J. E. Davidson, *Conceptions of giftedness*, Cambridge University Press, 2005 m.

R. J. Sternberg (leidėjas), *Definitions and conceptions of giftedness*, Thousand Oaks, Corwin Press, 2004 m.

jį panaudoti pačiose įvairiausiose srityse. Šiais veiksmais, be kita ko, būtų sudarytos palankesnės sąlygos užimtumui ir padidintos įsidarbinimo galimybės Europos Sąjungoje, jie taip pat leistų ekonomikos krizės sąlygomis pasinaudoti specialistų žiniomis ir užkirsti kelią didelių gebėjimų turinčių asmenų išvykimui į kitus pasaulio regionus.

1.2 Komitetas siūlo skatinti didelių gebėjimų turinčių vaikų ir jaunuolių ugdymą ir jų potencialo stiprinimą įvairiais mokymo etapais ir formomis vengiant pernelyg ankstyvos specializacijos ir raginti švietimo įstaigas daugiau dėmesio skirti įvairovei, taip pat išnaudoti kolektyvinio mokymosi ir neformaliojo švietimo teikiamas galimybes.

1.3 Komitetas rekomenduoja skatinti švietimą ir mokymąsi visą gyvenimą atsižvelgiant į tai, kad kiekvieno asmens intelektinis potencialas nėra statiškas ir įvairiais gyvenimo etapais vystosi skirtingai.

1.4 Komitetas rekomenduoja ateityje daugiau dėmesio skirti kiekvienoje valstybėje narėje taikomiems darbo su didelių intelektinių gebėjimų turinčiais studentais modeliams ir patirčiai, ypač jei tie modeliai naudingi visai visuomenei ir jos sanglaudai, padeda mažinti mokyklos nebaigusiujų skaičių ir tobulinti švietimo sistemą, kaip numatyta strategijos „Europa 2020“ tiksluose.

1.5 Komitetas primena, kad būtina pačioje darbo vietoje surasti darbuotojus, visų pirma jaunus, kurie turi galimybių ir noro ugdyti savo intelektualinius gebėjimus ir prisidėti prie inovacijų, ir suteikti jiems galimybę tęsti mokymąsi jų siekius ir interesus atitinkančiose srityse.

1.6 Komitetas siūlo labiau rūpintis intelektinių gebėjimų turinčių vaikų ir jaunuolių švietimu ir dėmesį skirti šioms aspektams:

- mokytojų rengimas ir tęstinis mokymas apie didelių gebėjimų turinčių mokinių profilį ir savybes, jų nustatymą ir jiems reikalingą švietimą;
- procedūrų, kurios leistų iš anksto nustatyti didelių intelektinių gebėjimų turinčius mokinius, ypač iš nepalankias sąlygas turinčių socialinių kategorijų ir nepalankios socialinės aplinkos, suderinimas;
- švietimo priemonių, skirtų didelių intelektinių gebėjimų turintiems moksleiviams, rengimas ir įgyvendinimas. Šios priemonės turi apimti veiksmus ne tik įprastose švietimo įstaigose bet ir šių įstaigų ribų;
- humanistinių vertybių, kultūrų įvairovės aspektų įtraukimas į mokytojų rengimo programas taip pat informacinių bei ryšių technologijų naudojimas švietimo tikslais, kūrybiškumo ir iniciatyvumo skatinimas.

1.7 Rūpinantis didelių gebėjimų turinčių vaikų ir jaunuolių švietimu dėmesys turi skiriamas ir jų emociniam ugdymui, kuris ypač svarbus paauglystės laikotarpiu, socialinių įgūdžių ugdymui, taip pat reikėtų palengvinti jų integraciją ir įtrauktį į visuomenę, integraciją į darbo rinką ir formuoti kolektyvinio darbo gebėjimus.

1.8 Reikia pasinaudoti moksleivių mainų ir viešnagių kitose šalyse mechanizmais ir procedūromis ir sudaryti sąlygas dalyvauti didelių gebėjimų turintiems, visų pirma nepalankioje padėtyje esantiems, moksleiviams.

1.9 Būtina išnaudoti ES valstybių narių keitimosi informacija ir gerą patirtimi galimybes, visų pirma kai tai susiję su labai gabių moksleivių ir studentų atpažinimo metodais ir jiems reikalingos švietimo pagalbos suteikimu.

1.10 Reikia skatinti didelių gebėjimų turinčių vaikų ir jaunuolių verslumą siekiant sustiprinti atsakomybę ir solidarumą, naudingus visai visuomenei.

2. Bendrosios aplinkybės

2.1 2010 m. Europos Komisijos patvirtintoje programoje „2020 m. Europa. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija“ vienas iš trijų svarbiausių prioritetų nurodomas „pažangus augimas vystant žiniomis ir inovacijomis grindžiamą ūkį“. Vadovaujantis šiuo požiūriu, visų piliečių mokymas tampa pagrindine Europos Sąjungos ateities užtikrinimo priemone; tai, be kita ko, apima didelių gebėjimų turinčių asmenų atpažinimą ir jiems reikalingo švietimo sąlygas.

2.2 Dabartinėje Europos Sąjungos valstybių narių švietimo politikoje daug reikšmės teikiama moksleivių įvairovei. Tai suprantama kaip įsipareigojimas kiekvienam moksleiviui suteikti švietimo pagalbą, leidžiančią visapusiškai išnaudoti savo galimybes. Stengiantis padėti visiems moksleiviams, kuriems reikia specialios švietimo pagalbos, reikia padidinti šiuo metu skiriamus išteklius ir tiems, kurie pasižymi dideliais intelektualiais gebėjimais.

2.3 Išanalizavus dabartinę padėtį Europos Sąjungos šalyse, paaiškėjo, kad didelių intelektinių gebėjimų turintys moksleiviai nustatomi ir švietimo pagalba jiems užtikrinama labai įvairiai. Be to, išryškėja būtinybė tobulinti tokiems moksleiviams skirtą švietimo praktiką ir veiklą; šiam aspektui įtakos turi tai, kad trūksta specialiai parengtų mokytojų.

3. Dideli intelektiniai gebėjimai

3.1 Sąvoka

3.1.1 Tarptautinės studijos ir moksliniai tyrimai sutartinai rodo, kad didelių gebėjimų turinčių asmenų yra visose socialinėse grupėse ⁽²⁾. Šis principas taikytinas Europos Sąjungos valstybių narių gyventojams. Socialiniu, politiniu ir švietimo požiūriu didelių gebėjimų turinčių asmenų nustatymas ir jiems reikalingas dėmesys yra palyginti neseniai svarstoma tema, kuri artimiausiais metais, be abejonės, taps dar svarbesnė. Minėti tyrimai patvirtina, kad, norint pagerinti didelių gebėjimų turinčių moksleivių nustatymo ir jiems skirtos švietimo pagalbos metodus, reikia įtraukti visą visuomenę: politikus, mokytojus, mokslininkus ir tyrėjus, šeimas ir socialinius partnerius.

3.1.2 Specialioje mokslinėje literatūroje šia tema vartojami įvairūs su dideliais gebėjimais siejami terminai: ankstyva branda (aukštesni rezultatai nei tikėtina konkrečioje amžiaus grupėje), talentas (išskirtiniai gebėjimai labai konkrečiose srityse: matematikos, muzikos ir kt.) ir, galiausiai, gabumai arba dideli gebėjimai. Pastaroji sąvoka (gabumai arba dideli gebėjimai) šiuo metu apibrėžiama remiantis šiais požymiais:

- didesni nei vidutiniai intelektiniai gebėjimai, susiję tiek su bendrais, tiek su konkrečiais įgūdžiais. Nors įprastai kriterijumi buvo laikomas didesnis nei 130 intelekto koeficientas (vidurkis yra 100), pastaraisiais metais šis kriterijus buvo išplėstas, tapo lankstesnis ir šiuo metu atsižvelgiama ir į kitus taip pat svarbius rodiklius:
- didelis susitelkimas ir išpareigojimas atlikti užduotis: atkaklumas, susidomėjimas, tvirtumas, pasitikėjimas savimi ir kt.,
- didelis kūrybiškumas, lankstumas ir originalumas konsultuojantis, keliant klausimus, reaguojant į iškilančias problemas bei sunkumus ir juos sprendžiant.

⁽²⁾ Remiantis duomenimis apie geriausiai ištirtą socialinę grupę, t. y. mokyklinio amžiaus asmenis, didelių gebėjimų turinčių gyventojų dalis svyruoja nuo 2 iki 15 proc. priklausomai nuo rodiklių, kuriais remiantis atliekamas šis vertinimas. Pagal įprasčiausią intelekto koeficiento vertinimo kriterijų remiamasi 130 arba didesniu rodikliu, kuris būdingas maždaug 2 proc. gyventojų. Šiuo metu pripažįstama, kad šis kriterijus yra labai ribotas ir kad intelektinių gebėjimų vertinimas tėra vienas iš veiksnių, į kuriuos reikia atsižvelgti nustatant didelių gebėjimus. Todėl didelių gebėjimų sąvoka išplėsta ir nuo šiol apima kitus veiksnius, pavyzdžiui, kūrybiškumą, originalumą, gebėjimą tiksliai papasakoti, daryti išvadas ir ekstrapoliuoti. Vadovaujantis šiuo naujesniu požiūriu, nustatyta, kad apskritai didelių gebėjimų turinčių asmenų procentinė dalis gali siekti 10 ar netgi 15 proc., tuo tarpu remiantis plačiau priimtais vertinimais ši procentinė dalis sudaro 5–10 proc. Norėdami daugiau sužinoti apie šią temą, skaitykite klasika tapusius Joseph Renzulli tyrimus arba vėlesnius: J. H. Borland Myth 2. *The gifted constitute 3% to 5% of the population, Gifted child quarterly*, Nr. 53, 2009 m.; G. Miraca *Exceptionally gifted children*, Niujorkas, Routledge, 2004 m.; D. Robson *High IQ kids: collected insights, information and personal stories from the experts*, Free spirit publishing, 2007 m.

Nors dideli gebėjimai mokyklinėje ir akademinėje veikloje paprastai siejami su gerais mokymosi rezultatais, palyginti dažnai pasitaiko atvejų, kai mokyklos nebaigia didelių gebėjimų turintys moksleiviai. Dideli gebėjimai turėtų būti suprantami ne kaip statinė būklė, o kaip potencialas, kuris turi būti nustatytas, pripažintas ir remiamas visuomenės, kad būtų plėtojamas, kitaip jis gali būti prarastas.

3.1.3 Mokslinėje literatūroje taip pat vieningai tvirtinama, kad dideli gebėjimai yra daugialypiai, kitaip tariant, yra platus ir apimantys įvairias sritis, todėl negali būti vertinami vien tik pagal intelekto koeficientą; turi būti atsižvelgiama ir į kitus aspektus, pavyzdžiui, originalumą ir kūrybiškumą; dažnai juos lemia arba jiems įtakos turi šeima ir kultūriniai bei socialiniai veiksniai. Kartais, pavyzdžiui, kai kurių asmenų, sergančių autizmu arba turinčių kokį nors motorikos sutrikimą, atveju dideli gebėjimai gali egzistuoti kartu su negalia.

3.1.4 Didelių gebėjimų turinčių moksleivių ir asmenų yra visose visuomenės grupėse ir sluoksniuose nepriklausomai nuo lyties ar socialinės padėties, tačiau praktiškai nustatant didelių gebėjimų asmenis paprastai išryškėja tam tikros tendencijos, į kurias turi būti atsižvelgta ir bandoma atitinkamai pakeisti:

- didelių gebėjimų turintys jaunuoliai dažniau pastebimi viduriniuose ir aukštuosiuose visuomenės sluoksniuose dėl didesnio šeimų informuotumo šiuo klausimu, taip pat švietimo ir mokslo požiūriu labai stimuliuojančios šeiminių aplinkos įtakos. Kartais maži švietimo įstaigų lūkesčiai dėl jų pačių moksleivių gebėjimų taip pat gali trukdyti nustatyti didelių gebėjimų turinčius moksleivius iš nepalankios socialinės aplinkos;
- didelių gebėjimų turintys moksleiviai ir asmenys apskritai yra linkę į diskretiškumą ir anonimiškumą, vis dėlto statistiškai dažniau sutinkama dideliais gebėjimais pasižyminčių moksleivių vyrų nei moterų; tam įtakos turi kultūriniai ir psichologinės raidos veiksniai, rodantys, kad į anonimiškumą yra labiau linkusios didelių gebėjimų turinčios moksleivės ir moterys ⁽³⁾.

⁽³⁾ Pavyzdžiui, 1999–2012 m. Madrido bendruomenės (Ispanija) didelių gebėjimų turinčių moksleivių pedagoginio ugdymo programoje (*Programa de Enriquecimiento Educativo para Alumnos con Altas Capacidades de la Comunidad de Madrid*) užfiksuotas beveik nekintantis vyriškos (70 proc.) ir moteriškos (30 proc.) lyties moksleivių dalyvavimo rodiklis. Ta pačia tema galima skaityti L. Pérez, P. Domínguez ir E. Alfaro (leidėjai), *Actas del Seminario: situación actual de la mujer superdotada en la sociedad*, Madridas, Consejería de Educación, 2002 m.

3.1.5 Panašiai, kaip ir kitų moksleivių atveju, kai kalbame apie didelių gebėjimų turinčius moksleivius ir jaunuolius, turime atsižvelgti į tai, kad jie yra iš labai įvairių visuomenės grupių.

3.1.6 Galima sutikti moksleivių, kurie, nors turi didelių intelektinių gebėjimų, gali patirti sunkumų sėkmingai baigti mokyklą ir patenka į mokyklos nebaigusiujų grupę dėl nepakankamos arba jokios specialios švietimo pagalbos arba nesugebėjimo prisitaikyti prie aplinkos. Taip pat dažnai sutinkama didelių gebėjimų turinčių moksleivių, kurie susiduria su atskirties problemomis ir yra išstumiami iš grupės, o tai taip pat prisideda prie veiksmų, dėl kurių nebaigiama mokykla. Tinkamas didelių gebėjimų moksleivių atpažinimas ir dėmesys yra veiksniai, kurie gali ir turi padėti sumažinti mokyklos nebaigusiujų skaičių ir padidinti aukštąjį išsilavinimą įgijusių gyventojų procentinę dalį; tai yra vienas iš pagrindinių švietimo tikslų, įtvirtintų programoje „Europa 2020. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija“.

3.2 Didelių gebėjimų turinčių jaunuolių nustatymas ir švietimo pagalba

3.2.1 Siekiant pagerinti švietimo pagalbą didelių gebėjimų moksleiviams ir studentams, būtinas dėmesys šiems aspektams: pradinis gebėjimų nustatymas, išsamus psichologinis, pedagoginis ir socialinis vertinimas, patvirtinantis arba paneigiantis didelius gebėjimus ir, galiausiai, pati švietimo pagalba, kuri gali būti teikiama tiek formaliojo, tiek neformaliojo švietimo priemonėmis.

3.2.2 Paprastai pripažįstama, kad didelis skaičius dideliais gebėjimais pasižyminčių asmenų išvengia nustatymo procedūrų. Nustatymas gali būti vykdomas baigiantis ikimokyklinio ugdymo etapui arba pradinio ugdymo pradžioje. Kaip ir bet kurio kito moksleivio, kuriam reikalinga speciali švietimo pagalba, atveju, taip ir ankstyvas didelių gebėjimų nustatymas suteikia daugiau galimybių imtis tinkamų priemonių, užtikrinti švietimo pagalbą ir padeda numatyti galimus nesėkmės ir mokyklos nebaigimo atvejus ateityje. Nors didelius gebėjimus galima nustatyti ir vėlesniais mokymosi ar gyvenimo etapais, daug reikšmės teikiama pradiniam nustatymui ir didelių gebėjimų galinčio turėti moksleivio psichopedagoginiam vertinimui.

3.2.3 Didelių gebėjimų pradinio nustatymo procedūrą galima inicijuoti tuomet, kai tėvai arba mokytojai pastebi, kad konkretus vaikas išsiskiria iš kitų savo amžiaus mergaičių ir berniukų arba kartais nepajėgia prisitaikyti. Šis pradinis nustatymas, kurį specialistai vėliau patvirtins arba paneigs, gali būti grindžiamas šiais rodikliais:

— kalbos vartojimas: žodyno platumas, vartojamų terminų tikslumas, sakinių struktūros sudėtingumas;

— didelis gebėjimas suprasti sudėtingas ir abstrakčias mintis. Kartu gebėjimas kelti ir plėtoti idėjas pagal amžių neįtikėtinai aukštu lygiu;

— klausimų kokybė. Jie gali būti neįprasti, originalūs, sudėtingi arba itin brandūs ir tikslingi;

— gebėjimas kurti sistemines ir daugialypes strategijas problemoms spręsti;

— gebėjimas greitai ir lengvai išsivinti žinias, kai yra susidomėjimas;

— didelis kūrybiškumas siūlant idėjas, tikslus ir konkrečių problemų sprendimus.

3.2.4 Ankstyvajame amžiuje (iki 4–5 metų) reikia būti labai atsargiems priskiriant moksleivių didelių gebėjimų turinčių asmenų kategorijai, kadangi dėl ankstyvos brandos arba mokymąsi itin skatinančios šeiminės aplinkos ši diagnozė gali būti pernelyg ankstyva, nestabili ir netiksli. Tokiais atvejais reikėtų atlikti pakartotinius įvertinimus siekiant nustatyti, ar dideli gebėjimai išryškėjo, ar, priešingai, priartėjo prie vidutinių parametų.

3.2.5 Nepalankioje socialinėje aplinkoje didelius gebėjimus dažnai užgožia socialiniai ir ekonominiai sunkumai ir nepriteklius ar netgi menki pačių švietimo įstaigų lūkesčiai, todėl jie ne taip lengvai pastebimi. Svarbu tai turėti omenyje ir ypatingą dėmesį skirti nepalankias sąlygas turinčių vaikų ir jaunuolių vystymuisi ir raidai siekiant užtikrinti jiems reikiamą švietimo pagalbą, įskaitant didelių gebėjimų turinčių asmenų nustatymą.

3.2.6 Kai kurie su didelių gebėjimų turinčiais moksleiviais ir jaunuoliais susiję aspektai ir lūkesčiai, kurių reikėtų vengti, yra šie:

— manyti, kad itin gabūs vaikai išsiskirs visose savo vystymosi srityse, bus emociškai brandūs, pasižymės didele savikontrolė, bus savarankiški, atsakingi ir stengsis patikti savo mokytojui;

— manyti, kad jie pasižymės visose mokyklos mokymo programos srityse. Mokytojai yra linkę tikėtis, kad puikūs moksleiviai pasieks puikų rezultatų visose srityse;

— tikėtis, kad itin gabūs vaikai yra labai motyvuoti pasiekti puikių rezultatų mokykloje ir bet kurią jiems pasiūlytą užduotį atlieka su atsidavimu ir susidomėjimu.

3.2.7 Kai tėvams ir mokytojams kyla įtarimas, kad vaikas ar jaunuolis gali turėti didelių gebėjimų, pradiniam nustatymui turi būti naudojamos specialios vertinimo priemonės, o psichopedagoginį vertinimą turi atlikti profesionalūs specialistai, kuriems gali talkinti švietimo įstaigos mokytojai. Šis vertinimas turi būti kuo įvairesnis ir išsamesnis, apimti įvairias sritis (mokyklos, socialinę, šeimos) ir įvairias informacijos rinkimo priemones, kad jas būtų galima taikyti bet kuriam moksleiviui neatsižvelgiant į tai, iš kokios šeimos ir socialinės aplinkos jis kilęs. Šis platus ir įvairiapusis vertinimas padeda parengti galutinę psichopedagoginę ataskaitą, kurioje bus patvirtinti arba paneigti dideli gebėjimai.

3.3 Švietimo pagalba didelių gebėjimų turintiems moksleiviams

3.3.1 Kai patvirtinami dideli gebėjimai, tinkamas švietimo priemonės vaikams ir jaunuoliams nustatyti gali padėti šie veiksniai ir aplinkybės:

- stimuliuojanti aplinka, skatinanti jų potencialą,
- savarankiškumas ir savikontrolė,
- priklausomybės draugų ir bendraklasių grupei jausmas,
- aplinkinių rodomas pripažinimas ir pasitikėjimas,
- jų poreikiams pritaikytas mokymas ir individualus mokymosi ritmas,
- siūloma lanksti mokymo programa, leidžianti gilinti dalykų žinias,
- galimybė gauti papildomų švietimo išteklių, papildančių įprastą švietimo pasiūlą,
- lankstesnis mokymas tokiais aspektais kaip tvarkaraščiai, veikla, ištekliai, medžiagos ar grupės,
- moksleivių dalyvavimas planuojant jų pačių mokymosi procesą.

3.3.2 Pagal skirtingus pedagoginius modelius ir švietimo sistemas vadovaujamosi skirtingu požiūriu į didelių gebėjimų turinčių moksleivių ugdymo poreikių patenkinimo būdą. Šioje srityje taikomas priemonės būtų galima grupuoti pagal šias dvi tendencijas:

a) diferencijuotas švietimas: toje pačioje švietimo įstaigoje formuojamos homogeniškos moksleivių grupės atsižvelgiant į jų gebėjimus ir žinių lygį;

b) įtraukusis švietimas: moksleivių grupės yra mišrios ir švietimo įstaigos siūlo švietimo priemones, pritaikytas kiekvieną grupę sudarančių moksleivių įvairovei.

3.3.3 Šiuo metu įvairiose Europos Sąjungos švietimo sistemose dominuoja įtraukiojo švietimo modelis. Tai reiškia, kad stengiamasi visiems moksleiviams pradiniais mokymosi etapais suteikti bendrą ugdymą švietimo įstaigoje, kurioje dėmesys teikiamas įvairovei, vengiant per anksti suformuoti homogeniškas grupes. Šis požiūris dera su tuo, kad vėlesniais neprivalomais švietimo etapais arba baigiantis viduriniam mokslui ir rengiantis pradėti universitetinių studijų etapą, kai kuriose Europos Sąjungos valstybėse narėse plėtojama patirtis, kuria siekiama atskleisti konkrečius talentus, arba labiau homogeniškų grupių patirtis, skirta didelių gebėjimų turintiems ir (arba) aukštais mokslo rezultatais pasižymintiems moksleiviams. Dabartinės padėties analizė rodo, kad ateityje veikiausiai bus tendencija išlaikyti įtraukųjį švietimą pradiniais mokymosi etapais ir nutiesti kelią konkrečiai homogeniškų grupių patirčiai tolesniais arba neprivalomo švietimo etapais.

3.3.4 Švietimo įstaigos didelių gebėjimų turinčių moksleivių atžvilgiu gali taikyti toliau išvardytas konkrečias švietimo priemones. Kai kurios iš jų, pavyzdžiui, įprastos, yra taikytinos apskritai visiems moksleiviams:

— įprastos priemonės:

- įvairaus sunkumo lygio turinio pristatymas, lanksčios grupės, įvairi veikla ir išplėsta įprasta mokymo programa;
- sustiprintas mokymas, grindžiamas moksleivio motyvacija ir susidomėjimu tam tikromis temomis ir jo paties organizuojamas;
- **mažiau įprastos priemonės:** mokymo programos pritaikymas ją išplečiant ir (arba) sustiprinant konkrečiam moksleiviui: individualus minėtos programos pritaikymas;
- **išskirtinės priemonės:** didesnis lankstumas įvairių mokymosi etapų ir pamokų požiūriu, sumažinama jų trukmė: moksleivis gali būti mokomas kartu su vyresniais moksleiviais. Šios priemonės taikomos retai, maždaug 3 procentams didelių gebėjimų turinčių mokinių.

3.3.5 Už mokyklų ribų didelių gebėjimų turintys moksleiviai gali dalyvauti suplanuotoje, tačiau mažiau už mokyklos veiklą reguliuojamoje veikloje, kuri suteikia galimybę užmegzti ryšius su kitų švietimo įstaigų didelių gebėjimų turinčiais moksleiviais. Tokio pobūdžio užklausinė veikla vykdoma gana plačiai ir yra labai įvairi. Ji galėtų būti remiama valstybių, valdžios institucijų ir Europos Sąjungos.

3.3.6 Tokio tipo švietimo pagalba, formalusis ir neformalusis švietimas nėra tarpusavyje nesuderinamos alternatyvos. Geresnė pagalba didelių gebėjimų turintiems moksleiviams turi apimti du aspektus: pagalbą pačioje švietimo įstaigoje ir mokykloje, panašiai kaip visų specialios švietimo pagalbos poreikių turinčių moksleivių atveju, ir papildomą, mokymo programoje nenumatytą pagalbą švietimo įstaigoje arba už jos ribų.

3.3.7 Šiuo metu didelis neišspręstas klausimas – iš esmės pagerinti didelių gebėjimų turinčių moksleivių švietimo pagalbą pačioje švietimo įstaigoje; tam reikia patobulinti mokytojų pradinį ir tęstinį mokymą apie didelių gebėjimų turinčių moksleivių atpažinimą ir jiems reikalingą švietimo pagalbą ir apskritai apie būtinybę atsižvelgti į moksleivių įvairovę.

3.3.8 Uždavins išlaisvinti visų Europos Sąjungos jaunuolių, visų pirma talentingųjų, potencialą tenka ne tik švietimo sektoriui. Taip pat svarbu praktiškai įgyvendinti ekonominę ir socialinę politiką, kuri leistų šiems asmenims nuo pat ankstyvojo amžiaus pasiūlyti darbo vietas ir suteikti galimybes išnaudoti savo gebėjimus. Tokiu atveju Europai tenka svarbus uždavinys – užkirsti kelią ir sutrukdyti patiems talentingiausiems asmenims išvykti į kitus pasaulio kraštus siekiant pritaikyti savo gebėjimus.

4. Didelių gebėjimų turinčių moksleivių priežiūra Europoje

4.1 Apžvalga

4.1.1 Pastaraisiais metais įvairiais tyrimais buvo bandoma apžvelgti su dideliais intelektualiais gebėjimais susijusią padėtį visoje Europos Sąjungoje⁽⁴⁾. Juose pateikiama tokia informacija:

- apskritai tyrimai nustato ir atskleidžia būtinybę pakeisti ir pertvarkyti švietimo įstaigų praktiką, kad būtų daugiau dėmesio skiriama moksleivių įvairovei, įskaitant didelių gebėjimų turinčius moksleivius;
- įvairių šalių švietimo srities teisės aktuose atsižvelgiama į tai, kad yra didelių gebėjimų turinčių moksleivių, tačiau jie labai

⁽⁴⁾ Norint susidaryti išsamesnį vaizdą apie didelių gebėjimų turinčių moksleivių švietimo priežiūros dabartinę padėtį Europos Sąjungos valstybėse narėse, galima skaityti:

La atención a los alumnos con altas capacidades en la Unión Europea („Dėmesys didelių gebėjimų turintiems mokiniams Europos Sąjungoje“), leidinio *De todo un poco* Nr. 11, Madrido bendruomenės kasmet skelbiama didelių gebėjimų turinčių mokinių pedagoginio ugdymo programa (*Programa de Enriquecimiento Educativo para Alumnos con Altas Capacidades de la Comunidad de Madrid*), p. 21–29, Madridas, 2009 m.

Gifted Learners. A survey of educational policy and provision („Talentingi moksleiviai. Švietimo politikos ir nuostatų apžvalga“), Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra, 2009 m.

Eurydice (2006 m.), *Specific Educational Measures to promote all Forms of Giftedness at School in Europe*. („Visokio pobūdžio talentų skatinimo Europoje pedagoginės priemonės“, darbo dokumentas), Briuselis, Eurydice padalinys.

F. J. Monks, R. Pflüger, *Gifted Education in 21 European Countries: Inventory and Perspective* („Talentingų mokinių švietimas 21 Europos šalyje: esama padėtis ir perspektyvos“), Neimegeno universitetas, 2005 m.

skiriasi, kai tenka nustatyti, ar tiems moksleiviams reikalingos specialios švietimo pagalbos priemonės, ar ne;

- didelių gebėjimų nustatymo kriterijai laipsniškai plečiami, atsisakoma tradicinio požiūrio, pagal kurį vertinami vien tik protiniai gebėjimai, ir išatliekami konkretūs testai, leidžiantys įvertinti kūrybiškumą, originalumą, taip pat atsižvelgiama į mokytojų ir šeimų pateiktą informaciją apie mokyklą, socialinį gyvenimą ir šeimą;
- teikiant pagalbą didelių gebėjimų turintiems moksleiviams paprastai skiriamas didesnis dėmesys užklasinėi veiklai pagal neformaliojo švietimo programą nei veiklai, numatyta mokymo programoje ar vykdoma įprastoje švietimo įstaigoje pamokų metu. Dažniau rengiami konkursai ir specialios varžybos, susijusios su konkrečiais talentais (mokslo, technologijų, sporto, muzikos ir kt.), nei apskritai dideliems gebėjimams skirtos iniciatyvos;
- yra daug galimybių patobulinti tiek pradinį, tiek tęstinį mokytojų rengimą didelių gebėjimų turinčių moksleivių nustatymo ir jiems būtinos švietimo pagalbos srityje.

4.2 Teisės aktai ir švietimo pagalba

4.2.1 Visose Europos Sąjungos valstybėse narėse yra privačių specialistų ir šeimų asociacijų, vykdančių užklasinę veiklą, kuria siekiama stiprinti talentingų moksleivių gebėjimus. Be to, kai kuriose iš jų atitinkamos švietimo įstaigos skatina tam tikrą veiklą arba bendradarbiauja ją vykdančias.

4.2.2 Europos Sąjungai priklausančiose šalyse didelių gebėjimų turinčių moksleivių švietimo pagalba apima šiuos aspektus:

- beveik visų Europos Sąjungos šalių teisės aktuose numatytos kokios nors tokiems moksleiviams skirtos švietimo priemonės. Kai kurios šalys turi visiems moksleiviams bendras švietimo priemones ir neskirsto moksleivių į itin gabius ar talentingus ir visus kitus: tiesiog siekia visų moksleivių puikų rezultatų;
- dauguma šalių skirsto įvairių gebėjimų turinčius moksleivius į mišrias grupes ir kartu stengiasi užtikrinti pagalbą kiekvienos grupės moksleiviams. Kai kurios šalys formuoja homogeniškas moksleivių grupes pagal jų gebėjimus ir mokymosi rezultatus, nors kai kurios iš jų šią galimybę taiko tik sportinių ar meninių talentų turintiems moksleiviams;

— kalbant apie priemones užtikrinti didesnę lankstumą ar paspartinti mokymosi procesą, t. y. suteikti moksleiviui galimybę patekti į aukštesnę nei jo amžiui tinkamą mokymosi pakopą, dauguma valstybių narių savo teisės aktuose tokią galimybę numato, tačiau nėra vienodo kriterijaus tam įgyvendinti. Kai kurios valstybės narės suteikia galimybę labai gabiems vidurinių mokyklų moksleiviams anksti dalyvauti konkrečiuose universitetų projektuose ir paskaitose.

4.3 Mokytojų rengimas

4.3.1 Nepaisant sunkios dabartinės ekonominės padėties, kuri turi įtakos ir švietimo sistemai, ir problemų, su kuriomis susiduria mokytojai savo kasdieniame darbe, būtina tobulinti mokytojų specializuotą mokymą šiuo klausimu teikiant tiek pradinį, tiek tęstinį mokymą.

4.3.2 Dauguma Europos Sąjungos šalių oficialiose būsimų mokytojų rengimo programose numatomas specialus mokymas, kaip elgtis su didelių gebėjimų turinčiais moksleiviais, arba kaip konkretus dalykas, arba kaip mokymo apie dėmesį moksleivių įvairovei dalis.

4.3.3 Kalbant apie valstybinių įstaigų teikiamą tęstinį mokytojų mokymą, tik pusė šalių tai numato savo tęstinio mokytojų mokymo programose. Tokį oficialų tęstinį mokymą siūlo ir kai kurios privačios įstaigos.

4.3.4 Taigi, Europos Sąjungoje šiuo klausimu susidariusios padėties analizė mums leidžia teigti, kad yra plačios galimybės pagerinti situaciją tokiose srityse kaip:

- pradinis ir tęstinis mokytojų mokymas siekiant pagerinti jų žinias apie didelių gebėjimų turinčius moksleivius, sudaryti sąlygas geriau susipažinti su šiuo mokinių tipu ir metodais, kuriuos reikia taikyti tokiems mokiniams nustatyti ir jų švietimui prižiūrėti;
- humanistinių vertybių, kultūrų įvairovės aspektų įtraukimas į mokytojų rengimo programas taip pat informacinių bei ryšių technologijų naudojimas švietimo tikslais, kūrybiškumo ir iniciatyvumo skatinimas;
- psichologinio ir pedagoginio vertinimo procedūrų ir socialinių bei šeiminių veiksnių, padedančių nustatyti didelių intelektinių gebėjimų turinčius mokinius, sutelkimas; minėtas nustatymas turi būti atliekamas ankstyvajame amžiuje, bet reikia numatyti galimybę tai padaryti ir tolesniais švietimo etapais, taip pat ir darbo vietoje, kai kalba eina apie profesinę veiklą jau pradėjusius asmenis;
- švietimo pagalbos priemonių, skirtų didelių gebėjimų turintiems arba kitomis išskirtinėmis savybėmis pasižymintiems moksleiviams, sukūrimas ir taikymas ne tik įprastoje mokymo įstaigoje, bet ir už jos ribų – neformaliojo švietimo srityje: sustiprinto mokymo programos;
- mechanizmų ir procedūrų, sudarančių palankias sąlygas didelių gebėjimų turinčių asmenų mokymuisi visą gyvenimą – ypač pradėjus universitetines studijas ir jų metu – sukūrimas ir taikymas.

2013 m. sausio 16 d., Briuselis

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas*
Staffan NILSSON